

ڈاکٹر ضیاء الرحمن بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ پاکستانی زبانیں، علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی، اسلام آباد

عبدالرازق

لیکچرار، شعبہ پاکستانی زبانیں، نمل، اسلام آباد

بلوچی زبان و لسانی لیکچر

Dr. Zia Ur Rehman Baloch*

Assistant Professor, Department of Pakistani Languages, AIU, Islamabad

Abdul Raziq

Lecturer, Department of Pakistani Languages, NUML, Islamabad

*Corresponding Author: Zia.rehman@aiou.edu.pk

Linguistic Theory of the Balochi Language

The Balochi language, spoken primarily in the regions of Pakistan, Iran, and Afghanistan, has been the subject of various linguistic studies and theories. As a member of the Northwestern Iranian branch of the Indo-Iranian language family, Balochi shares linguistic traits with other Iranian languages like Persian and Kurdish. Scholars have debated its origins, with some suggesting that it developed from ancient Iranian languages, while others posit it as a continuation of the Median language. Phonetic, morphological, and syntactic aspects of Balochi reveal a complex structure, shaped by historical migrations and interactions with other languages such as Avesta, old Persian, Sumari, and Madi. The language's dialectal diversity, often categorized into Eastern, Western, and Southern Balochi, further enriches its linguistic profile. Modern linguistic theories about Balochi also explore its endangered status, given the rising influence of dominant languages in the region and the challenges of its preservation. The study of Balochi provides key insights into the

linguistic history of the Iranian plateau and the cultural heritage of the Baloch people.

Key Words: *Balochi language, Indo-Iranian, Northwestern Iranian, linguistic theory, dialects, phonology, morphology.*

بلوچی زبان ۽ بارو ۽ هرچ وهدء جتا جتا نيس هيلال ۽ ليكه پيش كنگ بوتگ انت باز ايشرء گون كه نيس سميرى ۽ باز فارسى ۽ باز ۽ هند آريائى زبان گيشنگ، تنه وهدى ايس پٽ ۽ پولانى ردء بلوچى زبان هند آريائى زبانانى شاخ هند آريائى ۽ گون سيادى داريت بلوچى زبان ۽ بارو ۽ درى زبان زانت ۽ هندى زانتكارانى پٽ ۽ پولانى سر اچشائنگ دور ديگ لوٽيت۔ اے وهدء آنگليين نظريه اے وڑء انت۔ درى زانتكار گرزسن نوشته كنت كه:

”بلوچى فارسى زبان ۽ گون سيادى داريت بلے ايشى ۽ چارگ ۽ تپاسگ ۽ مكد ايش نه انت كه ايشرء فارسى ۽ يك شاخ ۽ ليكهگ به بيت۔ به ايرانى كهول ۽ جتا نيس زبان ۽ كه نيس فارسى كه آ هجا مئى بادشاهانى وهد سركارى زبان بوتگ آئى ۽ چے فارسى در آنگلگ بلوچى ايشى ۽ نسبت ۽ گون كه نيس اوستائى ۽ سيادى داريت۔ ۽ اے ايندگه زبانانى نسبت ۽ فارسى ۽ نزيك ۽ انت هے هاترء ايشرء فارسى ۽ كه نيس دروشم گيشنگ بو هگ ۽ انت۔“^(۱)

گرزسن ۽ هواري ۽ لانگ ورتھ ڏيئرس گيشيت كه:

”بلوچى يك ايرانى زبانه، اے رودراتكى ايرانى شاخ ۽ گون سيادى داريت ۽ اے اوستاء چے گيشنگ گون كه نيس فارسى ۽ سيادى داريت۔“^(۲)

كرئل اى موكلر ۽ هيلال ۽:

”اے آريائى زبان ۽ يك شانے ۽ پهلوى زبان ۽ گهار انت۔ ۽ يك انچين گهارے كه اے پهلوى ۽ هواري ۽ رستگ ۽ وهدء يك دورے ۽ چے كه نيس فارسى ۽ در آنگلگ ۽ منى هيلال ۽ اے زبان چے كه نيس فارسى انت ۽ مكران ۽ كش ۽ گورء رستگ۔ ۽ وڑء وليم گانگير ۽ ليكه هم هميش انت كه بلوچى فارسى ۽ كه نيس شكل ۽ نزيك ۽ انت۔ ۽ بلوچى ۽ تواريتك كه نيس دورء گون تعلق دارنت ۽ وتى پچار انگت ۽ پهريزنگ۔ لهيتس حروف علت ۽ لهتيس حروف صحيح ايشى وتى چند بنگال كه اے بارو ۽ اے فارسى ۽ كه نيس دروشم پهلوى ۽ وڑء انت۔ فارسى ۽ تها هم حروف علت ۽ صافين حرفاں پد "Stops" بزاں اوشاراں صحيح حروف ۽ شكل ۽ آگ سبى ۽ ششى

عیسوی کرن ۽ بونگ۔ صبح حرفانی راہبندے سندء بلوچی زبان لسانی ردوم ۽ یک انجیں
وہدے نشاندی ۽ کنت کہ ایشی ۽ فارسی پانزدہ سدسال پیسریل دانگ۔“ (۳)
ایشی ۽ رند مورگن سٹرین بلوچی ۽ راور برکتی ایران ۽ سلسلو ۽ زبان سرپد بیت۔ آئی ۽ ردء:
”بلوچی یک ایرانی زبانے کہ اے ایران ۽ رودراتکی ہندو مگال گنگ بیت بلے ایران ۽
رودراتکی زبانوں گوں سیادی نہ داریت ۽ ایشی ۽ گوں پشتو ۽ مزنیں ہمگرنجی ۽ است انت۔ کہ
اے ایشی ۽ نزمیکیں ہمسایکیں زبان انت۔ اے وهدء فارسی ۽ باز نزمیک انت۔ ۽ اے یک
جتائیں زبانے کہ صرف نحو ۽ تواریتکی ردوم ۽ درگت ۽ اے چہ روبرکتی شاخ ۽ سیادی
داریت۔“ (۳)

ایشی ۽ ہواری ۽ جی ڈیلو گلبرٹ سن بلوچی زبان ۽ بجاہ ۽ بارو ۽ نبشتہ کنت کہ:
”بلوچستان ۽ بلوچانی زبان ہما منشی دور ۽ درباری زبان، کہنیں فارسی (چوہند ایشی ۽ اوستائی نزدیکی
پدرانت) باز کہنیں انت۔“ (۵)

ایشی ۽ ہواری ۽ سلگ ہیری سن ۽ یک حوالیے ڈاکٹر واحد بزدار ۽ وتی پی ایچ ڈی مقالہ ۽ تہا نقل کرتگ کہ

آئی ردء:

”سلگ ہیری سن کے مطابق بلوچ بحیرہ خزر (Caspian) کے جنوبی ساحل کے ساتھ
ساتھ آباد تھے۔ اس اتفاق رائے کی بنیاد بلوچی زبان کی پر آرتی اور وسطی تہذیبوں کی
متروک اور گمشدہ زبانوں سے مماثلت پر لسانی تحقیق ہے۔ یہ متروک زبان بحیرہ خزر
اور منسلکہ علاقوں میں دور عیسائیت سے قبل بولی جاتی تھی۔ دنیا کی چند ایک قدیم ترین زبانوں
میں سے ایک ہونے کی وجہ سے بلوچی زبان ماہرین لسانیات کے لئے بے انتہا دلچسپی اور
اختلافی مضمون ہے۔ اس کی درجہ بندی انڈو یورپی زبانوں کے ساتھ کی جاتی ہے۔ جن میں
فارسی، پشتو، بلوچی اور کردی شامل ہیں۔ بلوچی ایرانی گروپ کی صرف ایک زبان سے
منسلک ہے اور وہ کردی ہے۔“ (۶)

دری زانکارانی اے پٹ ۽ پول ۽ رند بلوچی زبان ۽ نامداریں زبانزانت میر عاقل خان مینگل ۽ اے ہبر اے

وڑا تچ کرتگ:

”بلوچی ایرانِ تام گو سنگیں و مرو چگیں گورپہ گوری اء اگو گئی داریت اے تام کونین ایرانی زبان ء درکیت؟ اے گپ پک کنگ ء کسے پہ علمی ء سرجی جہد نہ کرتگ بلکہ گیشتر انچو راہگداری گمان درشان کرتگ انت۔ اے انچین گمانے چوش کہ یک انگریز پوچھے پہ را گوزان گیشنگ ات کہ بلوچی زبان پارسی ء پدوپاچولے گندگ بیت او گمان ء پارسی ء پاڑھے ”نوں چشین چپوئیں مردم ء کے سر پد پکنت کہ پاڑھو یا ڈیلیکٹ چے ء گشت پاڑھو ء سپت ایش انت۔ کہ دو پاڑھوان ء لس پوہ بوہگ یعنی ”Muted Relistening“ بیت اگہ مرو چگیں پارسی گشو کے ء ماں بلوچی ء بگش ایت ”ادا کپتن منی پاد پریشنگ“۔ بارے آپے سر پد بیت۔ آئی بدل ء اے بلوچی رد گال ء رودرا تکی بلوچی زانو کے کم باز پوہ بیت۔ واجہ شیر محمد مری ماں وتی کتاب ء تاکدیم ء درانیت اے گشنگ کہ بلوچی زبان پارسی ء سر آسنگ وتزنگیں پدوپاچولے، ردانت، البت بلوچی ء پارسی کونین ایرانی ء ”جنگ انت ء موت مہ وت گہار انت۔ اے نمشتکار اے نوک ء دی نہ نیت البت نوکیں پارسی ء بلوچی گہار زاتک بیت کنت۔ بلوچی زبان ء گال، گالبندی او گواپندی (گرامر) چہ نوکیں پارسی ء چٹ جتا انت، مرو چگیں ایرانی زبانناں اگہ یکے بلوچی زبان ء گہار بوت کنت کردی او آئی سر آسنگیں پدوپاچولیں پاڑھو چوش کہ لری، ژند او ماژند ایرانی، انت۔ اے سکش ء گیشتر پٹ و پول پکار انت۔“ (۷)

عاقل خان اے گپ ایلفن بیٹن ء چوش پد رکتگ:

”بلوچی زبان اصل فارسی نہ نیامینی فارسی انت اے یک انچیں بیگوائیں زبانے کہ اے وتی بازیں ہاسیں جہتانی سوبہ ء گوں یکے ء ء بازوڑا گوں ہر دوکاں سیادی داریت۔ بلے اے زبان یک جتا ئیں ارزشت ء داریت اے میدی زبان ء یک گالوارے بوت کنت پرچاکہ گوں بلوچی ء باز ہمگر نچی داریت۔“ (۸)

دری زانکارانی ہواری ء بلوچی ء ہندی زانکاراں ہم بلوچی زبان ء بن ء بہہ ء درگت ء بازیں ہیال ولیکہہ درشان کرتگ۔ اگاں ہورتی ء چارگ بہ بیت گڑا اے ہبر پد رانت کہ بلوچی زبان ء سیادی گوں ہندو یورپی کہول ء ایرانی شاخ ء انت۔

دریں مستشرقان زبان و الم و زانکار اے گپ و سر و موت و تپاک انت کہ بلوچی یک
آریائی زبانے وچہ آریائی زبانانی ایرانی شہاء در اہتگ، ازت دارین مستشرک گانگر، لانگ ورتھ ڈیمز
کر وچیر و آسیت بلوچی زبان وچتائیں و سہرا کنت۔
اے دری زانکاراں اے دلیل دانگ انت۔

الت ہریانی ہاسیت۔ (Vocal Characteristic)

۱۔ بلوچی و تہا قدیم الت و ہرفانی و اویلانی دستور و رواج سرجم و بربری "Tic" است
انت۔

۲۔ ایرانی یائے مجهول و معروف و او مجهول و معروف و پرک، کہ نوکیں پارسی و تہا کنتگ،
بلوچی تہا ہاڈول و ایشی رواج است انت۔

سہمی ہریانی ہاسیت۔ (Consonantal Characteristic)

۱۔ نیامی و آخری "Surer" کہ نوکیں پارسی و تہا من "Sonantr" بدل بوگانت، بلوچی و
تہا سرجم است انت۔

۲۔ نیامی و آخری "دال" کہ پارسی و تہا گیشتریائے معروف و سکین و بارگین آواز و دی
کنت، بلوچی و تہا تہی و ہدی موجود انت۔

۳۔ بلوچی و تہا ف، ث و سپیری "Spirant" آوازن و ک، پ، ت و بدل کنگ بیت۔

۴۔ "ج" و "ذ" و اصلیں آوازن و نوکیں پارسی و ڈول و تہا چ یک ہوا ریں و مشترک
"ز" و "ن" و "ا" ہاں بلکیں آھاں و جتا در کنگ بیت" (۹)

نامد اریں زبان زانت خلیل صدیقی و ہیال و:

"بلوچی اوستائی زبان اور پهلوی و زیادہ مرکب ہے گو یا وہ دری فارسی سے زیادہ قدیم
اور پهلوی کا ہم عصر ہے" (۱۰)

نامد اریں سوویت راجد پتر زانت اور انسکی و تہا کتاب "لسانیات" و تہا نبشتہ کنت کہ:

"بلوچی زبان و بندات کہنیں ایرانی زبان انت کہ اے میڈیا و پارکھتا و تہا رواج گپنتگ ات۔
بزاں ایرانی و گوریچانی، روارکتی ہند و دمگان ایشی و بندات و اے گواچنی مھمیں دلیل

دیگ بوت کنت۔ کہ بحیرہ خزر، زر باری ہند و دمگ بلوچانی پت و بیرو کی جاہ بوتگ۔ ادے جاہ مندانی زبان و پار تھی زبان، لہتین، ہمگر نچی الم و است انت۔ بلے ایشی و لہتیں ہاسیں جہت است انت کہ ایشی و پار تھی و جتا دار انت۔ بلوچی زبان و سر اور در اکتی زبان پار تھی و روبر کتی زبان نیامحیی فارسی و اثرات یک و ژانت۔ اے درگت و سر جی فیصلہ بوت کت نہ کنت اے ہر سے زبانانی سیادی و لہتیں لہزے و ژانت۔“ (۱۱)

اے درائیں پٹ و پول اے ہبر و سدک کنگا انت کہ بلوچی زبان گوں ہند آریائی کہول و ایرانی شاخ تعلق داریت۔ واجہ عاقل مینگل و اے ہبر اے و ژا تچک کرتگ کہ:

”اے نمشتا نکانی ہیال و بلوچی اویستاء اولسری زبان و چہ در کیت او اے زبان باختری ایران نہ بیت کنت بلکن واجہ زر نشت و وتی کونیں آذر بائیجانی ایرانی ات۔ اویستاء اولسری زبان سک کو ہن انت پمیشا آئی گال گوں بلوچی و پہلوی نمشت و اماچینک کہ ماں حاجی آباد و تلار و انت، واجہ پروفیسر نیبرگ و چوش وانگ انت۔

پہلوی نہ۔ پودھری پوھر بلخ پاکک خشاہ او کذا اما ایم تیغرویت پادپتی لہ ددیم اولیتات او تیغتر او دلہ ووشیتی او دبیدہ اگلند او دوز کوہ تیغ نشت او دلہ و فرنگ دی اک نی بووت کوہ اک شیتی دیشت ہندی۔

فارسی نہ۔ پسر پسر بلخ پاکک شاہ و چون این تیر اگلند پای نہ آن درہ ایستادہ لیر آنسوبہ آن نشانہ (چیدہ) بیگلند، اما آنجا کہ تیر فتاد بان گونہ جای نبود۔

بلوچی نہ۔ پوہتر و پوہتر پنگ پاکک شاہ ہر کہیں امداد تیر شانت پادے پدی اے دیم و اوشات او تیر و اود و چیدگ و دور دات۔ اود و کہ تیر کپت او د و چچ جنگ و دک و نہ بوت پر چیکہ چیدگ و ہند دیشت نہ بوت۔“ (۱۲)

برز و دا تگیں دری زانکار و بلوچی زبان و اولی زبان زانت عاقل خان مینگل، ڈاکٹر واحد بزدار، اکبر بار کزئی و پٹ و پول و اے ہبر سدک کنائیت کہ بلوچی چہ فارسی و در نہ انگل و نافر سی و یک گالوارے یک انجیں زبانے کہ ایشی و وتی تواریک و صرف نحو است انت فارسی و عربی و چہ بازیں لہزے اے زبان و تہار و اج گپنگ۔ بلے تنی و ہدی اے زبان و وتی اسلیں پچار بر جاداشنگ و ایشی و بازیں کہنیں تواریک و قواعد و رنگ و در و شتم تا ہدے و مٹ

نہ بوتگ انت۔ اے یک ابرمی ہبرے کہ زبانی تہادے ءگرے سنج ءلاقتی است انت۔ ءبلوچی زبان ہم ایندگہ زبانی ہم دے ءگرے منوگر انت۔ بلوچی زبان ءپٹ ءپول کار عبد الصمد امیری، میر شیر محمد مری ءسید ظہیر شاہ ہاشمی بلوچی زبان ءفارسی ءچہ کہنیں زبان کہ سرپد بنت۔ ءگو بستون نقش رستم ءتخت جمشید ء کہنیں ہجاشتی بادشاہانی کتبہ آں بلوچی ءکہنیں ترین ہشتاک سرپد بنت۔ کہنیں ایرانی زبان ءگالواران زانکاران اے وڈا بہر کرتگ:

۱۔ اوستائی:

رودراتکی زبان / گالوار اوستاایشانی تہاکلاں پے مز میں زبان انت۔

۲۔ مادی:

نیامجینی ءرورکتی زبان / گالوار کہ ایشانی تہاکلاں پے کہنیں زبان مادی انت۔

۳۔ قدیم فارسی:

زرباری زبان / گالوار چوش کہ فارسی باستان ء کہنیں فارسی گنگ بنت۔

یک پٹ وپولے ہمیش انت کہ ہجاشتی دور ءاے کتبہ ہمے زبان ءنوشته کنگ بوتگ انت بلے بلوچ پٹ وپول کارانی رد اے کتبہ کہنیں ایرانی زبان ءنسبت ءگوں بلوچی ءباز ہمگر نچی دار انت ءایشی ءیک مز میں سوب ء ہمیش انت کہ ہجاشتی ءزمانگ ء کہنیں فارسی دپتری سند کار مرز کنگ بوت ء ہمے وھد ءایشی ءتہامیدی زبان ءلبز ہوار بوتنت، واجہ ہزار ءاے ہبر اے وڈا پد ر کرتگ۔

”میرے الفاظ صرف انتظامی امور کے تکنیکی اصطلاحات تک محدود نہیں تھے بلکہ ہر طرح کے الفاظ اس کی لغت کا حصہ بن گئے۔ بعض اوقات اس میں قدیم فارسی اور میدی ہر دو زبانوں کی صورتیں ملتی ہیں۔“ (۱۳)

بلوچی زبان ءلسانی ہدایتیل:

است این وھد ءبلوچ پاکستان، ایران، اوگانستان، ترکمانستان خلیج فارس ءزرباری افریقہ ءبازیں ہند ءد مگان آباد انت۔ پاکستان بلوچستان کہ آئی ءوھد وھویل یک لکھ ۷۴ ہزار ۳۳۰۹۰ کلومیٹر انت۔ اے رقبہ ءاعتبار ء پاکستان ءدرستاں مستریں صوبہ انت۔ صوبہ ءمز میں آبادی بلوچ انت۔ کہ آھانی زبان بلوچی انت۔ ءھاسیں پشتون ہند و مگان اید اے زبان ءگشوک ءگپ جنوک ہر جاہ است انت۔ نیامجینی بلوچستان ءھما بلوچ تمن ہم بلوچی زبان

سرپد بنت۔ ءگپ جن انت۔ کہ آھانی زبان براہوئی انت۔ ماں بلوچستان ء کھیتراں ء جعفر تمن ء مردم ہم جاہ مند انت۔ کہ آھانی زبان کھیتراں ء جعفر انت۔ بلے آھم براہوئی تمنانی وڑاگپ ء جن انت ء سرپد بنت۔

بلوچستان ء ابید ماں سندھ، پنجاب ء خیبر پختونخواہ ء بازیں ضلع آں بلوچ جاہ مند انت۔ راجپتر ء بازیں چست ء ایرانی سوبہ ء اے مردم چہ بلوچستان ء لڈ ء بارکنان ءھے ہندو دمگاں انگلگ ء جاہ مند بوت انت۔ لڈ ء بار ء اے سر ء پراناں ایوکا بلوچی زبان ء دودر بیدگ زرت انت۔ بلوچانی بارو ء زانت کارانی یک ٹولی یے اے ہبر ہم گشیت کہ بلوچ ہر جاہ کہ روت ہما ہند ء دگ ء زبان ء دودر بیدگاں وتی کن انت۔ اے ہبر ء شادی اے وڑ ء بوت کنت کہ ماں سندھ ء پنجاب ء جاہ مند ایں لکھانی کساس ء بلوچ سندھی، سرانگی ء پنجابی زبان ء گپ جن انت۔ ایشی ء ابید اے ہند ء دمگاں جاہ مند ایں بلوچ انگت ء بلوچی ء گپ جن انت۔ ہا سیں وڑے ء ڈیرہ غازی خان ء راجن پور ء بازیں ہندو دمگاں بلوچی ء رودراکتی گالوار ء گپ جن انت۔ ماں درمکاں ایران ء صوبہ سیتان ء بلوچستان ء بلوچانی مز میں آبادی انت کہ آھانی ماتیں زبان بلوچی انت۔

ھے وڑ ء اوگانستان ء ہلند دگ فراح، چکنسور ء گرم سیل ء ابید شوراک ء ہیرات ء دمگاں کہنیں وھدے چہ بلوچ آباد انت ء آھانی زبان بلوچی انت۔

ترکمانستان ء دگ ماڑی ء ہرارانی کساس ء جاہ مند ایں بلوچ، بلوچی ء گپ جن انت۔ ایشی ء ابید مزن ہور ء دمگاں لکھانی حساب ء جاہ مند ایں بلوچ وتی ماتیں زبان بلوچی ء گپ جن انت۔ انجوش تنزانہ، کینیا ء بلوچانی یک مز میں آبادی ء است انت ایشانی پیریں مردم بلوچی ء سرپد بنت بلے نوکیں اوبادگ بلوچی پوہ ء سرپد نہ بنت۔ بلوچی لیکھوڑ نبشتہ راہبند اگاں ہورتی ء چارگ بہ بیت گڑا اے ہبر تھی ء گوں پدرانہ۔ کہ تاں مز میں وھدے ء بلوچی زبان نبشتہ راہبند ء چہ زہر بوتگ۔ بزاں دنیا ء گیشیں زبانانی تھا بلوچی زبان باز دیر ء نبشتہ زبان ء ارزشت ء دیم ء انگ، بلوچی زبان ء ورنائیں نبشتہ کار حامد بلوچوتی پٹ ء پوٹی نبشتہ نکلے ء تھا گو شیت کہ:

”گندگ ء بلوچی زبان سکیں کہیں، کلانیں زبانے بلے بلوچی زبان ء نبشتہ راہبند انچو کہیں نہ انت۔ چو کہ بلوچی زبان ء جند انت بلوچی زبان ء نبشتہ انگتہ نوک رودم انت“ (۱۳)

لیکھوڑچی انت زبانانی تھا ایشی ارزشت چی انت۔ اے درگت ء غوث بہاروتی کتاب تھا نوشتہ کنت کہ: ”بنی آدم کل ء مسترین اوباد درشان انت ہے درشان ء بنی آدم ء راجہ ایندگہ دلو تاں جتا ء شرف مند کنگ۔ درشان ء بنیاد دو تمب ء سر ء انت، یکے دپ انت کہ درشان مہ دپ ء

در کثیت و دومی گوش انت کہ گوش آتش کنگ بیت۔ بزاں بنی آدم یکے دومی و توی دلی جذبہ
وہیال و ہجاں در شان کت کنت و نیکنہ در شان و سر پد بوت کت کنت۔ اگاں اے دوئیں
آزامہ بوتیناں اے در گت و انسانی بیج و زلورت و در شانی و راہ گٹ انگ۔ و انسانی زانت اے
آسر و سر بوت کہ چہ دپ و ہر توار و ہر جست و را یک ہنچیں نما سنگ و وکیلے بہ بیت کہ
دومی مرد مچے بہ آسانی و بروبری و سر پد بوت کت بہ کنت ہمے وڑ و اولی رند و انسان و ایک
اوباد کت و ہمے لیک و جست و ایر، چوٹ، چپون و برز و جہل و در شان و وکیلے دات“۔ (۱۵)

جہاں و ایندگہ زبانی پیم و بلوچی زبان و را ہم یک شریں لکھوڑ و نبشتی راہ بندے پکار بوتگ۔ بلے تنی
وہدی بزاں بیست و یکمی کرن و ہم یک ہوریں و سر جمیں لکھوڑے ناٹاھینگ نہ بوتگ۔ ایٹی و سوب ہرچی بہ بیت
بلے مے ماتی زبان تنی وہدی ہوریں لکھوڑے راہچار انت اے ہر و توی جاہ و کہ ہوریں لکھوڑے و ٹاھینگ یک
ارزانیں کارے نہ انت۔ و ہاسیں وڑے و بلوچی زبان و ہاتر و کہ اے بازیں گالوارانی و اہند انت یک ہوریں لکھوڑ
وے و ٹاھینگ باز گران و مشکل انت۔ غوث بہار و دیمتر اے ہر اے وڑا تچک کرتگ:

”مروچینگیں اہد و کہ دنیا کمپوڑ و اہد و ہم دستے دیم و انگ۔ بلوچی زبان پہ و ت ویک لیکھ
وڑے و تگ و تاج و انت۔ اے بے پشت و بے وار سیں زبان و را چشیں زبانزانتے ہم نیست
کہ آئی پہ بلوچی ویک ہنچیں لیک وڑے دیماہیا ورتیں کہ بلوچی و جند و توار و جکانی زلورت و
رد و بوتیں و” یہ بلوچی و کجام لیک وڑ و رنگ بہ بیت“ اے اڑ پشت مہ کپتیں بلے وائے بے
پشتی۔ (۱۶)

زانتکارانی گنگ ہمیش انت کہ ۱۸ می کرن و اولی رند و بلوچی نبشتہ و نیمگا آرگ بوت گڑ اول سر و بلوچی
عربی وے و فارسی نبشتاکی راہ بند و نوشتہ کنگ بوت۔ بلوچی اولی دز نبشتی کتاب او تمان کلمتی و (۱۸۲۰ء) و رد و بند دینگ
بوتگ۔

دومی کمالان گچی و کتاب انت کہ ۱۸۷۳ء نبشتہ کنگ بوتگ اے دوئیں کتاب عربی و فارسی لکھوڑ و نبشتہ
انت۔ ایٹی و ابید و ہدیکہ مکتبہ در خانی (۱۸۸۵ء) و چہ چھاپ بو تگیں در آیں دینی کتاب خط نسخ و نبشتہ انت۔ اگاں چارگ
بہ بیت گڑ اکتبہ در خانی و بلوچی و ہاتر و ۵۳ حروفانی توجیز داتگ ات کہ بلوچی ہے حروفانی تہا نبشتہ کنگ بوت تاں
مز نیں و ہدے و، بلوچی پہ نبشتاکی راہ بندے و راہ چار بوتگ ہر کس و توی پیا نوشتہ و کوششت کرتگ و اے زبان و وڑ

وڑیں ڈول ء نمبشتہ کنگ بوتگ ۱۹۵۵ اولی وار ء اے نیگ ء دگوش گور کنگ بوت ء بلوچی ء ہاترہ یک سر ہمیں نمبشتا کی راہ بندے ٹاپنگ ء پ ۲۲ جولائی ۱۹۵۵ ء ماں کراچی ء گسی ء ماڑی ء یک دیوانے لوٹا ہنگ بوت کہ آئی ء تہا محمد حسین عنتا ، گل خان نصیر ، سید ہاشمی ء مولانا خیر محمد ندوی ہوار اتنت ء ایشانی ہمیں کر دے ات۔ بلوچی نمبشتا کی راہ بندے ٹاپنگ ء پ بلوچی زبان ء نامداریں شاعر نوشتہ کار ء پٹ و پول کار سید ہاشمی ء جہد ء کوششت ستا کر زنت۔ آئی ء بلوچی ء اے جہڑہ گیشنگ ء پ ۱۹۶۲ ء اولی رند ء یک کتابے بلوچی سیاہگ ء راست نمبشتہ نوشتہ کرت ء وئی اے کتابے تہا بلوچی نمبشتا کی راہ بندے درگت ء شریں وڑے ء بحث کر تگ۔ ایشی ء ابید و ہد و ہدے سر ء بلوچی لیکھوڑے جہڑہ ء گیشنگ ء بازیں جہد ء کوششت کنگ بوتگ انت۔ چوش کہ ۱۹۷۲ ء ء میر گل خان نصیر ء بلوچی لیکھوڑے ہاتر ء ماں شال ء یک مراگتے اڈوات کہ اے مراگش ء بلوچی زانت کار ، نمبشتہ کار ، ادیب ء لہزانتاں بہر زرت۔ بلوچی ء ہاتر ء ۳۶ حرفانی رومن لیکھوڑے توجیز دھیک بوت ء اے توجیز باز ساڑھگ بوت بلے اے توجیز ء سراکار ہندگ نہ بوتان ء تاں روج ء مروچی بلوچی ء یک ہوریں لیکھوڑے رسیت۔ بلوچی اکیڈمی یے ہم چیزے جہد ء کوششت است انت۔ بلوچی اکیڈمی ء بلوچی لیکھوڑے درگت ء اولی کمیٹی ۱۹۶۸ ء دومی ۱۹۸۹ ء سیمی ۱۹۹۹ ٹاھینت۔ کہ لیکھوڑے جہڑہ گیشنگ بہ بیت۔ اے کوششت انگت ء برجہ انت۔ ۲۰۱۵ ء بلوچی اکیڈمی ء واجہ اللہ بشک بزدار ء سروکی ء یک ۸ باسکی کمیٹی ء ٹاھینت اے کمیٹی ء وئی توجیز اکیڈمی ء جم کنگ انت بلے انگت ء اے دیم ء نہ انگل انت۔ کہ ایشانی تہا گپ ء ترانے بہ بیت۔ بلے بلوچی اکیڈمی ء پہلی کیشن سیکرٹری واجہ ہبتان دشتی ء گوں ٹیلی فونک گپ ء تران ء واجہ گشت کہ کمیٹی ء توجیز اکیڈمی جنرل ہاڑی ء پیش کنگ بوتگ انت۔ ء اے توجیزانی سرا اے فیصلہ دیم ء انگل کہ بلوچی لیکھوڑے ہاتر ء سید ظہیر شاہ ہاشمی ء لیکھوڑے گہتر کنگ بہ بیت۔ ء رومن لیکھوڑے سراکار ہم برجہ بہ بیت۔ ایشی ء ابید ماں کراچی ء ۲۰۱۲ ء سعد اللہ بازی ء یک نچی ادارگے ء مک ء گوں لیکھوڑے سرا یک دیوانے برجہ داہنگ انت۔ بلے دیوانے ء توجیزانی سرا ہم کار ہندگ بوہگانہ انت۔ ماں اے دیوانے ء بلوچی آبانی تہا گیشی آرگ ء توجیز دینگ بوتگ انت۔

استیں و ہدے چیزے مٹ ء بدلی ء چہ رند سید ہاشمی ء راست نمبشتہ ء سراکار ہندگ بوہگانہ انت۔ ایشی ء ابید ماں بلوچی ء رومن لیکھوڑے سرا شریں وڑے ء کار بوہگانہ انت کہ تنی و ہدی رومن لیکھوڑے تاج بلوچ ء شعری کتاب ”سر آمد“ ناگمان ء کتابے ہم دیم ء انگل انت ء رومن لیکھوڑے آب ء توارینک ہم گیشنگ بوتگ انت۔

اے زانکار ء نمبشتہ کارانی ہیال ء لیکہ ہمیش انت کہ آوکیں و ہدے بلوچی سیاہگ ء پ رومن لیکھوڑے کار ہندگ بہ بیت کہ ایشی ء چہ اے زبان ء رامیان استمانی سند ء سر پد بوہگ ء پ مک بہ رسیت ء نوکیں دور ء ٹیکنالوجی ہم

کارگرگ بہ بیت۔ بلے ایندگہ بازیں استاد زانینکار اے ہم گش انت کہ ہزارانی کساس ء چھاپ بو تگیں کتاب ماں
رومن ء چوں ترینگ بنت ء اے یک گرائیں کارے واجہ واحد بزدار ءھیال ء لیکہ ہمیش انت کہ رومن ء نسبت ء
بلوچی ماں لاطینی لیکہوڑ ء شرنہشتہ کنگ بوت کنت۔ ایٹی ء سراچار ء پچار پکار انت۔

حواشی

- 1- Grierson, G.A. "Balochi ": Linguistic Survey of India X: Iranian family, Calcutta, 1921, p.327
- 2- Dames, M.L A Text Book of the Balochi language, Lahore ,1891, p.327
- 3- A grammar of the Baloochee language, p.2
- 4- An Etymological vocabulary of pashto, p:15

۵۔ مسعود بخاری، (مترجم) ہیرسن سلیگ، بلوچ قومی تحریک، کوئٹہ، سیلز اینڈ سروسز، ص: ۲

۶۔ اشیر عبدالقادر، شاہوانی، (مرتبہ) بلوچی زبان و ادب، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، ۱۹۹۸، ص: ۱۶

۷۔ اشیر عبدالقادر، شاہوانی (مرتبہ) بلوچی زبان و ادب (مشمولہ) بلوچی زبان ء آریائی سرء بن، میر عاقل خان
مینگل، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، ۱۹۹۸، ص: ۱۷

۸۔ اشیر عبدالقادر، شاہوانی (مرتبہ) بلوچی زبان و ادب (مشمولہ) بلوچی زبان (یک پچارے)، اکبر بارکزئی (مترجم)
عبدالغفار ندیم، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، ۱۹۹۸، ص: ۲۳

۹۔ زبان کیا ہے، ص: ۲۰۵

۱۰۔ کامل القادری، بلوچی ادب کا مطالعہ، کوئٹہ، بولان بک کارپوریشن، ۸۲، ۱۹۷۶-۸۳

۱۱۔ اشیر عبدالقادر، شاہوانی (مرتبہ) بلوچی زبان و ادب (مشمولہ) بلوچی زبان ء آریائی سرء بن، میر عاقل خان
مینگل، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، ۱۹۹۸، ص: ۲۲

۱۲۔ بلوچی زبان: لسانی تاریخ و ارتقاء، ص: ۱۹-۲۰

۱۳۔ ضیاء الرحمن بلوچ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ء زانشتی ء لہزائی کارانی پٹ و پولی و انشت، (غیر مطبوعہ)، اسلام آباد، علامہ
اقبال اوپن یونیورسٹی، ۲۰۱۴، ص: ۲۲

۱۴۔ نموش بہار، بلوچی لیکہوڑ، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، ۱۹۹۸، ص: ۲۶-۲۷

۱۵۔ ہمیش، ص: ۳۷

۱۶۔ ہمیش۔ ص: ۳۸